

TALABALARDA GENDER TENGLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TILLAR TA'LIMINING TARBIYAVIY IMKONIYATLARI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-219-223>

Marxabo Raxmonkulovna Abdullayeva

*G'arb tillari kafedrası dotsenti,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada xorijiy tillarni o'qitish jarayonida talabalarda gender tenglik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda xorijiy til ta'limining nafaqat lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirish, balki talabalarda ijtimoiy tenglik, o'zaro hurmat va gender sezgirlik kabi qadriyatlarni shakllantirishdagi roli yoritib beriladi. Xorijiy tillar darslarida qo'llaniladigan autentik materiallar, interaktiv metodlar hamda kommunikativ yondashuvlar orqali gender stereotiplarini kamaytirish va tenglik madaniyatini mustahkamlash imkoniyatlari asoslab beriladi. Maqolada ta'lim jarayoniga gender tenglik tamoyillarini integratsiyalash bo'yicha amaliy tavsiyalar ham ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: *gender tenglik madaniyati, xorijiy tillar ta'limi, tarbiyaviy imkoniyatlar, gender sezgirlik, ijtimoiy tenglik, kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar, talaba shaxsi*

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida nafaqat raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash, balki jamiyatda demokratik qadriyatlar, inson huquqlari va gender tenglik madaniyatini shakllantirish kabi muhim vazifalar ham turibdi. Gender tenglik masalasi zamonaviy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, yosh avlod ongida teng huquqlilik, o'zaro hurmat va ijtimoiy adolat tamoyillarini qaror toptirishni taqozo etadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida talabalarning shaxs sifatida kamol topishida ta'limning tarbiyaviy jihatlarini kuchaytirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Xorijiy tillar ta'limi bu borada alohida pedagogik salohiyatga ega bo'lib, u nafaqat til ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki talabalarda turli madaniyatlar, ijtimoiy rollar va gender munosabatlariga nisbatan tanqidiy va tolerant munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Xorijiy til darslarida qo'llaniladigan autentik matnlar, dialoglar, media resurslar hamda kommunikativ mashg'ulotlar orqali gender stereotiplarini aniqlash, tahlil qilish va ularni bartaraf etish imkoniyati mavjud. Shu nuqtai nazardan, xorijiy tillar ta'limining tarbiyaviy imkoniyatlarini gender tenglik madaniyatini rivojlantirish vositasi sifatida o'rganish ilmiy-amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi. Mazkur maqolada xorijiy tillarni o'qitish jarayonida gender tenglik g'oyalarini integratsiyalashning samarali yo'llari, pedagogik metodlar hamda ularning talaba shaxsini ijtimoiy va madaniy jihatdan rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi.

Asosiy qism: Gender tenglik madaniyati jamiyat a’zolarida erkaklar va ayollarning teng huquqliligi, imkoniyatlar tengligi hamda ijtimoiy rollarini hurmat qilishga asoslangan qadriyatlar tizimini anglatadi. Pedagogik nuqtai nazardan ushbu tushuncha talabalarda gender stereotiplaridan holi bo’lgan tafakkurni shakllantirish, shaxslararo munosabatlarda tenglik va adolat tamoyillariga amal qilish ko’nikmalarini rivojlantirish bilan bog’liqdir. Ta’lim jarayonida gender tenglik madaniyatini shakllantirish talabalarning ijtimoiy faolligi, tanqidiy fikrlashi va fuqarolik mas’uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Oliy ta’lim muassasalarida gender masalalariga e’tibor qaratish, ayniqsa, tarbiyaviy jihatdan muhim bo’lib, bu jarayonda fanlararo yondashuv, jumladan, xorijiy tillar ta’limidan samarali foydalanish zarurati yuzaga keladi.

Xorijiy tillarni o’qitish jarayoni talabalarning faqat lingvistik kompetensiyalarini emas, balki ularning dunyoqarashi, madaniyatlararo muloqot ko’nikmalari va ijtimoiy qadriyatlarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Xorijiy til darslarida turli mamlakatlar hayoti, madaniyati va ijtimoiy munosabatlarini aks ettiruvchi materiallardan foydalanish talabalarda gender tenglik masalasiga nisbatan ongli munosabatni rivojlantiradi. Autentik matnlar, badiiy asarlar, ommaviy axborot vositalari materiallari hamda videoroliklar orqali gender rollari, ayol va erkak obrazlarining tasviri tahlil qilinib, talabalarda tanqidiy fikrlash ko’nikmalari shakllantiriladi. Bu esa ularning gender sezgirlik darajasini oshirishga yordam beradi.

Xorijiy tillar darslarida gender tenglik madaniyatini rivojlantirishda interaktiv va kommunikativ metodlar alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, munozara, debat, rol o’ynash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish kabi metodlar orqali talabalar gender tenglikka oid masalalarni mustaqil tahlil qilish va o’z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo’ladilar. Loyiha asosida o’qitish va guruhli ishlash usullari talabalarda hamkorlik, o’zaro hurmat va tenglik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu metodlar xorijiy til o’rganish jarayonini mazmunan boyitib, ta’limning tarbiyaviy samaradorligini oshiradi.

Zamonaviy ta’lim texnologiyalari xorijiy tillar ta’limida gender tenglik madaniyatini shakllantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Raqamli platformalar, onlayn resurslar, interaktiv taqdimotlar va multimedia vositalari yordamida talabalarga gender tenglik masalalariga oid dolzarb mavzularni yorituvchi materiallar taqdim etilishi mumkin. Innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilgan mashg’ulotlar talabalarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi hamda ijtimoiy mas’uliyat hissini kuchaytiradi. Natijada xorijiy tillar ta’limi gender tenglik madaniyatini shakllantirishda samarali tarbiyaviy vosita sifatida namoyon bo’ladi.

Tahlil va natijalar: Tadqiqot jarayonida xorijiy tillarni o’qitish orqali talabalarda gender tenglik madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Tahlil jarayonida xorijiy tillar darslarida qo’llanilayotgan o’quv materiallari, pedagogik metodlar hamda innovatsion yondashuvlarning tarbiyaviy samaradorligiga alohida e’tibor qaratildi.

Ta'lim tizimida gender tenglik madaniyatini shakllantirish masalasi ko'plab olimlar tomonidan muhim ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida e'tirof etiladi. Xususan, UNESCO tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ta'lim gender tenglikni ta'minlashning eng samarali vositalaridan biri ekanligi ta'kidlanib, ta'lim jarayoni shaxs ongida tenglik, o'zaro hurmat va adolat tamoyillarini qaror toptirishga xizmat qilishi qayd etiladi. Bu yondashuv ta'limning nafaqat bilim beruvchi, balki kuchli tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Gender masalalarini ilmiy jihatdan tahlil qilgan olim Sandra Harding ta'lim jarayonida gender sezgir yondashuvni qo'llash zarurligini asoslab, bunday yondashuv talabalarning ijtimoiy haqiqatni tanqidiy anglashiga va gender stereotiplaridan xoli fikrlashiga imkon yaratishini ta'kidlaydi. Bu esa talabalarda gender tenglik madaniyatini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Xorijiy tillar ta'limining tarbiyaviy jihatlarini yoritishda madaniyatlararo kommunikatsiya nazariyasi muhim o'rin tutadi. Ushbu yo'nalish vakili Michael Byram xorijiy tilni o'rganish jarayonini nafaqat lingvistik ko'nikmalarni rivojlantirish, balki boshqa madaniyat va ijtimoiy guruh vakillariga nisbatan hurmat va tolerant munosabatni shakllantirish vositasi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, aynan xorijiy tillar darslari talabalarda gender tenglikka asoslangan ijtimoiy qarashlarni rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Gender va jamiyat munosabatlarini o'rgangan sotsiolog Raewyn Connell ta'lim tizimini gender tenglikni mustahkamlovchi asosiy ijtimoiy institutlardan biri sifatida baholaydi. Olimning ta'kidlashicha, ta'lim jarayonida gender tenglik tamoyillariga e'tibor qaratilmasa, mavjud tengsizliklar qayta ishlab chiqarilishi mumkin. Shu bois ta'lim, xususan xorijiy tillar ta'limi, gender tenglik madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Xorijiy tillarni o'qitish metodikasi bo'yicha yetuk olim H. Douglas Brown esa til o'qitish jarayonini shaxsning qadriyatlari, munosabatlari va ijtimoiy pozitsiyasini shakllantiruvchi kompleks pedagogik jarayon sifatida baholaydi. Bu yondashuv xorijiy tillar ta'limining tarbiyaviy imkoniyatlarini yanada kengaytirib, uni gender tenglik madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali vosita sifatida namoyon etadi.

O'tkazilgan tahlil natijalariga ko'ra, xorijiy tillar darslarida gender sezgirlik tamoyillariga asoslangan materiallardan foydalanish talabalarning gender masalalariga nisbatan ongli va tanqidiy munosabatini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Xususan, autentik matnlar va multimedia vositalari orqali gender stereotiplarini aniqlash va muhokama qilish talabalarning fikrlash doirasini kengaytirib, tenglik va adolat tamoyillarini chuqurroq anglashlariga yordam berdi.

Interaktiv metodlar — munozara, debat, rol o'ynash va loyiha asosida ishlash jarayonida talabalar o'zaro muloqot qilish, fikr almashish hamda turli nuqtai nazarlarni hurmat qilish ko'nikmalarini rivojlantirdilar. Bu esa talabalarda gender tenglik madaniyatining muhim tarkibiy qismi bo'lgan tolerantlik va hamkorlik madaniyatini shakllantirishga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, gender tenglik g'oyalarini xorijiy tillar ta'limiga tizimli ravishda integratsiyalash ta'lim jarayonining tarbiyaviy samaradorligini oshiradi. Innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish esa talabalarning dars jarayonidagi faolligini kuchaytirib, ularning mustaqil fikrlash va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Umuman olganda, tahlil natijalari xorijiy tillar ta'limi talabalarda gender tenglik madaniyatini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita ekanligini tasdiqlaydi. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ishlar talabalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos yetuk mutaxassislar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tillar ta'limi talabalarda gender tenglik madaniyatini rivojlantirishda muhim tarbiyaviy salohiyatga ega ekanligi tadqiqot jarayonida asoslab berildi. Xorijiy tilni o'qitish jarayoni nafaqat lingvistik bilim va ko'nikmalarni shakllantiradi, balki talabalarda ijtimoiy tenglik, o'zaro hurmat, tolerantlik va gender sezgirlik kabi muhim qadriyatlarning qaror topishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari xorijiy tillar darslarida gender tenglik g'oyalarini mazmunan va metodik jihatdan integratsiyalash ta'lim jarayonining tarbiyaviy samaradorligini oshirishini ko'rsatdi. Autentik materiallardan foydalanish, interaktiv va kommunikativ metodlarni qo'llash hamda innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etish orqali talabalarda gender stereotiplardan holi bo'lgan tanqidiy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirish mumkin. Xorijiy tillar ta'limida gender sezgir yondashuvni tizimli ravishda amalga oshirish o'qituvchilardan yuqori darajadagi pedagogik mahorat va metodik tayyorgarlikni talab etadi. Shu bois, xorijiy til o'qituvchilarini tayyorlash va qayta tayyorlash jarayonida gender tenglik masalalariga oid bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, xorijiy tillar ta'limi orqali gender tenglik madaniyatini rivojlantirish talabalarning shaxsiy va ijtimoiy kamolotini ta'minlashga, ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos, ijtimoiy mas'uliyatli va tolerant shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur yo'nalishdagi izlanishlar kelgusida ta'lim tizimida gender tenglikni ta'minlash bo'yicha samarali pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqishga mustahkam ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Қодирова Н. Қ. Таълим тизимида гендер тенглик маданиятини шакллантиришнинг педагогик асослари. – Тошкент : Fan va texnologiya, 2020. – 156 б.
2. Абдуллаева М. А. Олий таълим муассасаларида тарбиявий ишлар назарияси ва амалиёти. – Тошкент : Ўқитувчи, 2019. – 184 б.
3. Коннелл Р. Гендер и власть: общество, личность и сексуальная политика. – Москва : Новое литературное обозрение, 2015. – 416 с.

4. Harding S. Gender, Development, and Post-Enlightenment Philosophies // Gender and Development. – 1993. – Vol. 1, No. 1. – P. 12–20.
5. UNESCO. Gender Equality and Education: Looking Beyond Parity. – Paris : UNESCO Publishing, 2003. – 102 p.
6. S. D. Ilhom Qizi, S. S. Ilhom Qizi, N. D. Azamkulovich, Z. G. Elbekovna, K. D. Normurodovna and A. M. Raxmonkulovna, "AI-Driven NLP and Blockchain-Enabled Linguistic Analytics: Integrative Approaches for Fair, Transparent Literary Translation of George Orwell's Works," 2025 International Conference on Electrical Engineering and Informatics (ICEEI), Kuching, Malaysia, 2025, pp. 1-8, doi: [10.1109/ICEEI68459.2025.11331257](https://doi.org/10.1109/ICEEI68459.2025.11331257)
7. Abdullayeva , M. . (2025). NOFILOLOGIK OLIY TA'LIMDA CHET TILINI O'QITISHDA AKTNING O'RNI. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION, 4(11), 67–72. Retrieved from <https://mudarrisziyo.uz/index.php/innovatsiya/article/view/3084>
8. Abdullayeva, M. . (2025). Equity and Accessibility in Education Systems: A Global Perspective on Sdg 4 Implementation. International Journal of Formal Education, 4(12), 41–46. Retrieved from <https://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/6128>